

دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری (ره)

گروه آموزشی فلسفه و حکمت اسلامی

رساله دکتری تخصصی رشته فلسفه، گرایش حکمت متعالیه

عنوان:

حقوق طبیعی بشر از دیدگاه ملاصدرا و مبانی آن

استاد راهنما:

دکتر جهانگیر مسعودی

استاد مشاور:

دکتر عباس جوارشکیان

نگارنده:

علی اصغر یزدان بخش

بهمن ۱۳۹۷

بسمه تعالی

مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: حقوق طبیعی بشر از دیدگاه ملاصدرا و مبانی آن

نام نویسنده: علی اصغر یزدان بخش

نام استاد راهنما: جهانگیر مسعودی

نام استاد مشاور: عباس جوارشکیان

دانشکده: الهیات و معارف اسلامی

گروه: فلسفه و حکمت اسلامی

رشته تحصیلی: حکمت متعالیه

تاریخ تصویب: ۱۳۹۳/۰۸/۱۹

تاریخ دفاع: ۱۳۹۷/۱۱/۲۹

مقطع تحصیلی: دکتری

تعداد صفحات: ۲۶۱

چکیده رساله:

بی تردید بحث حقوق بشر از چالش‌های نوین تمدن اسلامی است، اعتقاد به «حقوق طبیعی» به این معناست که انسان بما هو انسان جدای از هر نوع قرارداد یا حکم آمری، دارای حقوقی طبیعی و ذاتی است.

این تحقیق ابتکاری در مقام گردآوری از روش اسنادی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و در مقام داوری، به طور غالب از روش تحلیل منطقی و استنتاجی استفاده نموده و می‌کوشد با توجه به تبیین ده‌ها مبانی ملاصدرا مانند، بساطت وجود، خیر بودن وجود، کرامت نفس و ... دیدگاه‌های صدرا و استدلال ذیل، فرضیه اعتقاد وی به «حُسن و قبح ذاتی از منظر وجودشناختی و حُسن و قبح عقلی از منظر معرفت‌شناختی» و «انسان دارای حقوقی طبیعی، ذاتی یا فطری است که با آفرینش او و جهان کاملاً هماهنگ است» را اثبات نماید.

مقدمه؛ الف- ملاصدرا اجمالاً به حقوقی برای انسان‌ها قائل است. ب- میان حق‌ها و تکلیف‌ها رابطه تلازم و تضایف وجود دارد.

پ- حق‌ها و تکلیف‌های ملازم با آن‌ها، هم‌سنخ با یکدیگر هستند. ت- ملاصدرا در ناحیه تکلیف‌ها یا حسن و قبح‌ها، قائل به نظریه حسن و قبح ذاتی یا واقع‌گرایی اخلاقی است.

نتیجه: ملاصدرا در ناحیه حق‌ها به حقوق واقعی و طبیعی برای انسان‌ها قائل است.

کلیدواژه:

۱. حقوق طبیعی بشر

۲. صدرالدین شیرازی

۳. حق و تکلیف

۴. حُسن و قُبْح ذاتی

۵. کرامت انسان

۶. کمال انسان

امضای استاد راهنما:

تاریخ:

In the name of Allah
Graduate Studies Thesis\Dissertation Information
Ferdowsi University of Mashhad

Title of Thesis\Dissertation: Natural Human Rights From the perspective of Molla sadra and Its fundamentals

Author: Aliasghar Yazdanbakhsh

Supervisor(s): Jahangir Masoudi

Advisor(s): Abbas Javareshkian

Faculty: Theology and Islamic Studies	Department: Islamic philosophy and wisdom	Specialization: Transcendent wisdom
---	---	---

Approval Date: 2014/11/10	Defense Date: : 2019/02/18
----------------------------------	-----------------------------------

Ph.D.	Number of Pages: 261
--------------	-----------------------------

Abstract:

Undoubtedly, the human rights debate is one of the new challenges of Islamic civilization. Believing in "natural rights" means that humans have a natural and inherent legal right, apart from any type of contract or commander.

This innovative research in collecting the documentary method, using library studies and as an arbitrator, has dominated the use of logical and deductive analysis methods. He tries, in light of the explanation of dozens of Mulla Sadra foundations, such as, the existence, the goodness of being, the dignity of the soul, and so on., Sadra's views and the following reasoning, The hypothesis of his belief in "inherent goodness from the point of view of ontology and rationality from the epistemological point of view" and "the human being has a natural, intrinsic or innate right to be fully harmonized with the creation of him and the world."

Introduction; A. Mulla Sadra explains the rights of humans. B. There is a relationship between rights and duties. C. The rights and responsibilities associated with them are in line with each other. D. Mulla Sadra regards the theory of inherent goodness or moral realism in the domain of duties or good and evil.

Conclusion: Mulla Sadra believes in real rights to humans in the area of the right

Signature of Supervisor:	Key Words: 1. Natural human rights 2. Sadr al-Din Shirazi 3. Right and obligation 4. good and evil (decency and obscenity) Intrinsic 5. Human dignity 6. Human perfection
Date:	

Ferdowsi University of Mashhad
Faculty of Theology and Islamic Studies (Shahid Motahhari)

Department of Islamic philosophy and wisdom
PhD thesis specializing in Philosophy, Transcendental wisdom

Natural Human Rights From the perspective of Molla sadra and Its fundamentals

Supervisor:
Dr. Jahangir Masoudi

Advisor:
Dr. Abbas Javareshkian

Author:
Aliasghar Yazdanbakhsh

February 2019

فهرست مطالب

فصل ۱: مقدمه و کلیات.....	۱
۱-۱ مقدمه	۲
۱-۱-۱ بیان مسئله.....	۴
۱-۱-۲ پیشینه تحقیق.....	۵
۱-۱-۳ پرسش‌های اصلی تحقیق.....	۸
۱-۱-۴ فرضیه‌های تحقیق.....	۸
۱-۱-۵ اهمیت و ضرورت تحقیق.....	۹
۱-۱-۶ روش انجام تحقیق.....	۱۰
۱-۱-۷ کاربردهای تحقیق.....	۱۰
۱-۱-۸ جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق.....	۱۱
۱-۱-۹ ساختار تحقیق.....	۱۲
۲-۱ مفاهیم و کلیات.....	۱۸
۲-۱-۱ مفهوم حق.....	۱۸
۲-۲-۱ مفهوم تکلیف.....	۲۱
۲-۲-۳ مفهوم حقوق طبیعی.....	۲۴
فصل ۲: حقوق بشر.....	۲۷
۱-۲ فلسفه حقوق.....	۲۸

۲۸.....	۱-۱-۲ تعریف فلسفه حقوق.....
۳۰.....	۲-۱-۲ موضوع و مکاتب عمده فلسفه حقوق.....
۳۱.....	۳-۱-۲ مکتب حقوق طبیعی.....
۳۳.....	۴-۱-۲ فلسفه حقوق اسلامی.....
۳۴.....	۲-۲ مبانی حقوق.....
۳۴.....	۱-۲-۲ مبانی حقوق؛ تعریف و اقسام.....
۳۶.....	۲-۲-۲ تاریخچه‌ای از مفهوم حقوق بشر.....
۳۸.....	۳-۲-۲ تعریف حقوق بشر.....
۳۹.....	۴-۲-۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر؛ ارتباط آن با آموزه‌های اسلامی.....
۴۳.....	۳-۲-۲ حقوق اساسی و بنیادین بشر.....
۴۷.....	۱-۳-۲ حق کرامت نفس، در اعلامیه جهانی حقوق بشر.....
۴۷.....	۱-۳-۲-۱ کرامت نفس، در لغت و اصطلاح.....
۴۹.....	۲-۳-۲-۱ کرامت نفس، بنیادی‌ترین حق.....
۵۲.....	۳-۳-۲-۱ کرامت نفس، حق طبیعی بشر.....
۵۴.....	۲-۳-۲ حق آزادی.....
۵۷.....	۱-۳-۲-۲ آزادی حق بشری؛ مقید بودن و حدود آن.....
۵۸.....	۲-۳-۲-۲ حق آزادی اندیشه و بیان.....
۵۹.....	۱-۳-۲-۲-۲ آزادی اندیشه و بیان در اعلامیه جهانی حقوق بشر.....

- ۶۱..... ۲-۲-۲-۳-۲ آزادی اندیشه و بیان در روایات.
- ۶۲..... ۳-۲-۲-۳-۲ مواردی از سیره رضوی (ع) در احترام به آزادی اندیشه و بیان.
- ۶۳..... ۱-۳-۲-۲-۳-۲ دعوت به تفکر و اندیشه.
- ۶۳..... ۲-۳-۲-۲-۳-۲ مبانی و لوازم آزادی اندیشه و بیان.
- ۶۵..... ۳-۳-۲-۲-۳-۲ سبک و شیوه مناظره‌های امام رضا (ع).
- ۶۵..... ۴-۳-۲-۲-۳-۲ پذیرش اصل پرسشگری.
- ۶۶..... ۵-۳-۲-۲-۳-۲ تلاش در جهت ضابطه‌مند نمودن آزادی بیان در راستای حفظ حقوق مردم.
- ۶۹..... ۳-۳-۲ حق زندگی.
- ۶۹..... ۱-۳-۳-۲ عقل و دین، پشتیبان حق زندگی.
- ۷۱..... ۲-۳-۳-۲ اهمیت حق زندگی در آیات و روایات.
- ۷۳..... ۳-۳-۳-۲ حق زندگی، از منظر اندیشمندان.
- ۷۴..... ۴-۲ حقوق طبیعی یا قراردادی.
- ۸۱..... **فصل ۳: حقوق بشر نزد ملاصدرا**
- ۸۲..... ۱-۳ حقوق بشر نزد متفکران مسلمان.
- ۸۷..... ۱-۱-۳ فطرت و سرشت.
- ۸۷..... ۱-۱-۳ فطرت؛ تعریف و ویژگی‌ها.
- ۹۰..... ۲-۱-۱-۳ نظریه‌هایی پیرامون فطرت.
- ۹۳..... ۲-۱-۳ علامه طباطبایی، حقوق طبیعی و فطری بشر.

- ۳-۱-۳ حقوق طبیعی، اساسی یا اولیه بشر، در نگاه امام خمینی (ره)..... ۹۵
- ۳-۱-۴ شهید مطهری، نظریه‌ای صدرایی..... ۹۷
- ۳-۱-۵ دیدگاه‌های برخی دیگر از متفکران مسلمان پیرامون حقوق بشر..... ۱۰۲
- ۳-۲-۱ ملاصدرا و حقوق بشر..... ۱۰۶
- ۳-۲-۲ جامعه و ضرورت حقوق..... ۱۰۶
- ۳-۲-۲-۱ موانع و قیدهایی برای کمال‌ها و حقوق انسان..... ۱۰۸
- ۳-۲-۲-۲ محال بودن برخی کمال‌ها برای انسان..... ۱۰۸
- ۳-۲-۲-۳ وجود نداشتن حقوق مطلق..... ۱۱۰
- ۳-۲-۲-۴ عدم مزاحمت برای «حقوق» و «کمال خود و دیگران»؛ دو قید زیربنایی حقوق انسان..... ۱۱۲
- ۳-۲-۳ مرجع تشخیص تراحم انسان یا خداوند؟..... ۱۱۴
- ۳-۲-۴ تراحم حقوق انسان با حقوق حیوانات، گیاهان و جمادات..... ۱۱۷
- ۳-۳ برهان بر اعتقاد ملاصدرا بر حقوق طبیعی بشر..... ۱۱۹
- فصل ۴: مبانی و استدلال‌هایی بر نظریه صدرای..... ۱۲۳**
- ۴-۱ استدلال مبتنی بر مبانی ملاصدرا..... ۱۲۴
- ۴-۱-۱ بساطت وجود..... ۱۲۵
- ۴-۱-۱-۱ تعریف و اقسام بساطت..... ۱۲۶
- ۴-۱-۱-۲ دلایل بساطت وجود..... ۱۲۸
- ۴-۱-۱-۳ کل الکمال بودن بسیط..... ۱۲۹

- ۴-۱-۱-۴ رابطه بین کمالات و حقوق..... ۱۳۰
- ۴-۱-۱-۵ مصداق شناسی کمال، مصداق شناسی حقوق..... ۱۳۲
- ۴-۱-۲ خیر بودن وجود..... ۱۳۲
- ۴-۱-۳ بساطت نفس..... ۱۳۴
- ۴-۱-۳-۱ مقام توقف نداشتن و فوق مجرد بودن نفس..... ۱۳۵
- ۴-۱-۳-۲ بساطت نفس مبنای حقوق طبیعی انسان..... ۱۳۸
- ۴-۱-۴ جامعیت و کمال رتبی وجود..... ۱۴۰
- ۴-۱-۴-۱ تباین یا تشکیک..... ۱۴۰
- ۴-۱-۴-۲ برخورداری هر موجود از کمال به اندازه مرتبه خویش..... ۱۴۱
- ۴-۱-۵ مساوقت وجود با کمالات..... ۱۴۲
- ۴-۱-۶ خلافت الهی..... ۱۴۴
- ۴-۱-۶-۱ اچستی خلیفه‌الله بودن..... ۱۴۴
- ۴-۱-۶-۲ نظر ملاصدرا در باره خلیفه‌الله بودن انسان..... ۱۴۶
- ۴-۱-۶-۳ خلیفه‌الله بودن و حقوق برخاسته از آن..... ۱۴۷
- ۴-۱-۷ تفسیر علیت به معنای «مرتبه» و «تجلی»؛ و وجه تام الهی بودن انسان..... ۱۴۹
- ۴-۱-۷-۱ معلول، مرتبه یا تجلی یا وجه تام علت..... ۱۵۰
- ۴-۱-۷-۲ تحقق کمالات علت، در معلول به عنوان مرتبه یا تجلی یا وجه تام علت..... ۱۵۱
- ۴-۱-۷-۳ اختصاص تمام حقوق علت، به معلول..... ۱۵۲

- ۴-۱-۸ امانت‌داری الهی..... ۱۵۲
- ۴-۱-۹ عالم صغیر بودن انسان..... ۱۵۴
- ۴-۱-۱۰ جامعیت انسان نسبت به کمالات همه اسماء..... ۱۵۶
- ۴-۱-۱۰-۱ انسان برتر از فرشتگان..... ۱۵۷
- ۴-۱-۱۰-۲ منظور از اسماء الهی..... ۱۵۸
- ۴-۱-۱۰-۳ حقوق تکوینی و طبیعی انسان جامع و معلّم اسماء..... ۱۶۱
- ۴-۱-۱۱ غایت بودن انسان برای آفرینش و مانند آن..... ۱۶۲
- ۴-۲-۱ استدلال تحلیلی مبتنی بر نظریه حسن و قبح..... ۱۶۲
- ۴-۲-۱ مقدمه اول استدلال: برخی از مبانی انسان‌شناسی ملاصدرا..... ۱۶۳
- ۴-۲-۱-۱ ظرفیت‌های وجودی انسان..... ۱۶۶
- ۴-۲-۱-۲ اشرف مخلوقات و جلوه‌های الهی..... ۱۶۷
- ۴-۲-۱-۳ کرامت انسان؛ برآیند مبانی ملاصدرا..... ۱۷۱
- ۴-۲-۱-۳-۱ کرامت انسان؛ چیستی و اقسام..... ۱۷۲
- ۴-۲-۱-۳-۲ دلایل کرامت، حق بودن و ذاتی بودن آن..... ۱۷۵
- ۴-۲-۱-۳-۳ کرامت ذاتی نفس و نابودکننده‌های آن، در آیات و روایات..... ۱۷۹
- ۴-۲-۱-۳-۴ کرامت ذاتی نفس و نابودکننده‌های آن، در تحلیل ملاصدرا..... ۱۸۳
- ۴-۲-۱-۳-۵ ارتباط کرامت ذاتی با حقوق طبیعی و ناسازگاری آن با جعلی بودن حقوق..... ۱۸۴
- ۴-۲-۱-۳-۵-۱ فرض اول، کرامت برآیند مبانی صدرای..... ۱۸۵

۱۸۵.....	۴-۲-۱-۳-۵-۲ فرض دوم، کرامت در عرض سایر مبانی صدرا.....
۱۸۸.....	۴-۲-۱-۴ عقاید و افعال؛ سازندگان سعادت و شقاوت (تجسم اعمال).....
۱۹۰.....	۴-۲-۲ مقدمه دوم استدلال: ملازمه یا تلازم حق با تکلیف.....
۱۹۲.....	۴-۲-۲-۱ اقسام تلازم حق با تکلیف.....
۱۹۵.....	۴-۲-۲-۲ تلازم حق با تکلیف از نگاه برخی اندیشمندان.....
۲۰۱.....	۴-۲-۲-۳ تلازم حق با تکلیف از نگاه ملاصدرا.....
۲۰۶.....	۴-۲-۳ مقدمه سوم استدلال: سنخیت حق‌ها و تکلیف‌های ملازم.....
۲۰۸.....	۴-۲-۴ مقدمه چهارم استدلال: حسن و قبح ذاتی از نظر صدرا.....
۲۰۹.....	۴-۲-۴-۱ پیشینه بحث در متکلمان و فیلسوفان مسلمان.....
۲۱۲.....	۴-۲-۴-۲ مفهوم و معنای حسن و قبح.....
۲۱۵.....	۴-۲-۴-۳ اقسام حسن و قبح.....
۲۱۸.....	۴-۲-۴-۴ حسن و قبح عقلی و ذاتی.....
۲۲۲.....	۴-۲-۴-۵ ملاصدرا و حسن و قبح.....
۲۲۸.....	۴-۳ سخن پایانی.....
۲۳۲.....	منابع.....

منابع

۱. قرآن کریم
۲. آشتیانی، سید جلال‌الدین، *شرح بر زاد المسافر صدرالدین محمد بن ابراهیم شیرازی*، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۱.
۳. آقابخشی، علی، *فرهنگ علوم سیاسی*، تهران، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۶.
۴. ابن بابویه، *عیون اخبار الرضا (ع)*، مترجم عبدالحسین رضائی و محمدباقر ساعدی، تهران، اسلامیه، ۱۳۵۵.
۵. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، *تحف العقول*، مصحح علی‌اکبر غفاری، قم، جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
۶. ابن فارس، احمد بن فارس، *معجم مقاییس اللغة*، تحقیق هارون، عبدالسلام محمد، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۴ ق.
۷. ابن منظور، محمد بن مکرم، *لسان العرب*، بیروت، دار صاد، چاپ سوم، ۱۴۱۴ ق.
۸. ارفعی، عالیه و دیگران، *حقوق بشر از دیدگاه مجامع بین‌المللی*، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۱۳۷۲.
۹. ازهری، محمد بن احمد، *تهذیب اللغة*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۱ ق.
۱۰. افلاطون، *دوره آثار افلاطون*، ج ۲، ترجمه محمدحسن لطفی و رضا کاویانی، تهران، خوارزمی، ۱۳۸۴.
۱۱. الشرقاوی، جمیل، *دروس فی اصول القانون*، القاهرة، دارالنهضة العربیه، ۱۹۶۶ م.

۱۲. امام خمینی (ره)، *امامت و انسان کامل*، قم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ۱۳۸۱.

۱۳. امام خمینی (ره)، *صحیفه امام*، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س)، ۲۱ جلد، تهران، ۱۳۶۹.

۱۴. امام علی ع، *نهج البلاغه*، ترجمه محمد دشتی، قم، شهاب‌الدین، ۱۳۸۷.

۱۵. امیرارجمند، اردشیر، *مجموعه اسناد بین‌المللی حقوق بشر*، ج ۱، تهران، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۰.

۱۶. ایزدی فرد، علی‌اکبر، کاویار، حسین، *جستاری در باب انطباق عدالت فقهی با مبانی حقوق بشر* (مجموعه مقالات نخستین همایش ملی سیره و معارف رضوی، عقلانیت، معنویت، عدالت)، مشهد، دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۹۱.

۱۷. باقر زاده، محمدرضا، اندیشه جهان‌شمولی حقوق بشر (دیدگاه مقایسه‌ای میان اعلامیه جهانی و اسلام)، *کتاب نقد*، ش ۳۶، ۱۳۸۸.

۱۸. برلین، آیزایا، *چهارمقاله درباره آزادی*، مترجم محمدعلی موحد، تهران، خوارزمی، چاپ سوم، ۱۳۹۲.

۱۹. بوستان کتاب، *مرزبان وحی و خرد؛ یادنامه مرحوم علامه سید محمدحسین طباطبائی*، بوستان کتاب، قم، چاپ اول، ۱۳۸۱.

۲۰. تهانوی، محمدعلی بن علی، *کشاف اصطلاحات الفنون*، بیروت، مکتبه لبنان ناشرون، ۱۹۹۶ م.

۲۱. جانسون، گلن، *اعلامیه جهانی حقوق بشر و تاریخچه آن*، ترجمه محمدجعفر پوینده، تهران، نشر نی، ۱۳۷۷.

۲۲. جرجانی، علی بن محمد، *کتاب التعریفات*، تهران، ناصر خسرو، چاپ چهارم، ۱۳۷۰ ش.
۲۳. جعفری تبریزی، محمدتقی، *تفسیر و نقد و تحلیل مثنوی جلال‌الدین محمد بلخی*، تهران، اسلامی، چاپ دوازدهم، ۱۳۷۳.
۲۴.، حق کرامت انسانی، *مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی*، دانشگاه تهران، ۱۳۸۹. ص ۸۰-۲۷.
۲۵. جمعی از نویسندگان، *مأخذشناسی کرامت انسان*، آینه پژوهش، بی‌تا.
۲۶.، *مردم‌سالاری دینی ماهیت، ابعاد و مسائل مردم‌سالاری دینی*، قم، دفتر نشر معارف، چاپ اول، ۱۳۸۵.
۲۷. جوادی آملی، عبدالله، *تفسیر انسان به انسان*، محقق محمدحسین الهی زاده، قم، موسسه‌ی اسراء، چاپ پنجم، ۱۳۸۹.
۲۸. جوادی آملی، عبدالله، *حق و تکلیف در اسلام*، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۴.
۲۹.، *فطرت در قرآن*، قم، اسراء، چاپ اول، ۱۳۷۶.
۳۰.، *فلسفه حقوق بشر*، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۵.
۳۱.، *کرامت در قرآن*، تهران، مرکز نشر فرهنگی رجاء، ۱۳۶۶.
۳۲.، *ولایت فقیه، ولایت فقاہت و عدالت*، تنظیم از محمد محرابی، قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۸.
۳۳. جوان آراسته، حسین، *حقوق اجتماعی و سیاسی در اسلام*، قم، دفتر نشر معارف، چاپ هفتم، ۱۳۸۸.

۳۴.، *مبانی حکومت اسلامی*، قم، بوستان کتاب، چاپ هفتم، ۱۳۸۶.
۳۵. حسن‌زاده آملی، حسن، *دروس معرفت نفس*، قم، نشر الف لام میم، چاپ سوم، ۱۳۸۵.
۳۶.، *مجموعه مقالات*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۵.
۳۷. حسینی، سید امرالله، اصول نظریه حقوق فطری در اندیشه استاد مطهری، *مجله فقه اهل بیت*، ش ۵۲، زمستان ۱۳۸۶، ص ۱۳۹-۱۰۶.
۳۸. حسینی شاهرودی، مرتضی و معصومه رودی، برهان‌های اثبات وجود خدا در مناظره‌های امام رضا (ع) درمرو، *فرهنگ رضوی*، ش ۱۱، پاییز ۱۳۹۴، صفحه ۷۶-۳۹.
۳۹. حق پناه، رضا، عزت از منظر قرآن و سنت، *مجله الهیات و حقوق*، ش ۴ و ۵، تابستان و پاییز ۱۳۸۱، ص ۱۵۴ - ۱۲۷.
۴۰. حلی، حسن بن یوسف، *نهج الحق و کشف الصدق*، مترجم کهنسال، تهران، تاسوعا، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۴۱. خامنه‌ای، علی، *نکته‌های ناب گزیده بیانات رهبر فرزانه انقلاب در جمع دانشجویان و دانشگاهیان سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۳*، قم، دفتر نشر معارف، چاپ هفتم، ۱۳۸۸.
۴۲. خسروشاهی، قدرت الله، دانش‌پژوه، مصطفی، *فلسفه حقوق*، قم، مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ دهم، ۱۳۸۵.
۴۳. دغیم، سمیح و دیگران، *موسوعه مصطلحات علم المنطق عند العرب*، بیروت، مکتبه لبنان ناشرون، چاپ اول، ۲۰۰۱ م.
۴۴. دغیم، سمیح، *موسوعه مصطلحات الامام فخرالدین الرازی*، بیروت، مکتبه لبنان ناشرون، چاپ اول، ۲۰۰۱ م.

۴۵. دهخدا، علی اکبر، *لغت نامه*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.
۴۶. ذاکریان، مهدی، *مفاهیم کلیدی حقوق بشر بین المللی*، تهران، نشر میزان، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۴۷. ذوالعین، پرویز، *مبانی حقوق بین الملل عمومی*، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۴۸. راسخ، محمد، *مفهوم کرامت ذاتی انسان در جامعه بین الملل و حقوق بین الملل در قرن بیست و یکم*، به کوشش قاسم زمانی، تهران، خانه اندیشمندان علوم انسانی، ۱۳۹۲.
۴۹. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، *مفردات الفاظ قرآن*، تهران، مرتضوی، چاپ دوم، ۱۳۷۴.
۵۰. رحیمی نژاد، اسماعیل، نگرش اسلامی به کرامت انسانی، *معرفت حقوقی*، س ۱، ش ۲، زمستان ۱۳۹۰، ص ۱۲۶-۱۱۳.
۵۱. سبحانی تبریزی، جعفر، *آزادی و دین سالاری*، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، ۱۳۸۴.
۵۲. سبحانی، جعفر، *عقاید اسلامی در پرتو قرآن، حدیث و عقل*، قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۷۰.
۵۳.، *محاضرات فی الالهیات*، نگارش ربانی گلپایگانی، قم، موسسه امام صادق (ع)، ۱۳۸۲.
۵۴. سجادی، سید جعفر، *فرهنگ علوم عقلی*، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۱.

۵۵.، *فرهنگ معارف اسلامی*، تهران، شرکت مؤلفان و مترجمان ایران، ۱۳۵۷.
۵۶. سروش، عبدالکریم، تحلیل مفهوم حکومت دینی، *ماهنامه کیان*، ش ۳۲.
۵۷.، معنا و مبنای سکولاریسم، *ماهنامه کیان*، ش ۲۶.
۵۸. سلطانی رنانی، مهدی، *روش‌شناسی مناظرات امام رضا (ع)*، نخستین همایش علمی-پژوهشی جلوه‌های معرفتی در مناظرات و بیانات رضوی، زنجان، انتشارات دانشگاه زنجان، ۱۳۸۷.
۵۹. شعرانی، ابوالحسن، *کشف المراد شرح تجرید الاعتقاد*، تهران، کتابفروشی اسلامیة، چاپ هفتم، ۱۳۷۲.
۶۰. صانعی دره بیدی، منوچهر، *فرهنگ فلسفی*، ترجمه المعجم الفلسفی تألیف جمیل صلیبا، تهران، انتشارات حکمت، چاپ اول، ۱۳۶۶.
۶۱. صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، *اسرار الآیات و انوارالبینات*، تحقیق خواجهی، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۰.
۶۲.، *الحکمة المتعالیة فی الأسفار العقلیة الأربعة*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۱۹ ق.
۶۳.، *الحکمة المتعالیة فی الأسفار العقلیة الأربعة*، حاشیه محمدحسین طباطبایی، بیروت، انتشارات دار إحياء التراث العربی، چاپ سوم، ۱۹۸۱ م.
۶۴.، *الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه (مقدمه عربی)*، تصحیح و تحقیق سید جلال‌الدین آشتیانی، بیروت، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ اول، ۱۴۱۷ ق.

۶۵. الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه (مقدمه فارسی)، حاشیه از هادی بن مهدی سبزواری، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ دوم، ۱۳۶۰.
۶۶. العرشیة، تصحیح غلامحسین آهنی، انتشارات مولی، تهران، ۱۳۶۱.
۶۷. المبدأ و المعاد، تهران، انجمن حکمت و فلسفه ایران، چاپ اول، ۱۳۵۴.
۶۸. المشاعر، ترجمه و شرح فارسی عمادالدوله، امامقلی بن محمد علی، تهران، طهوری، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
۶۹. المظاهر الالهیه فی أسرار العلوم الکمالیه، مصحح سید محمد خامنه‌ای، چاپ اول، تهران، بنیاد حکمت اسلامی صدرا، ۱۳۷۸.
۷۰. تفسیر القرآن الکریم، تصحیح محمد خواجه‌وی، قم، انتشارات بیدار، چاپ دوم، ۱۳۶۶.
۷۱. شرح الاصول من الکافی، تصحیح محمد خواجه‌وی، تهران، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۷۲. کسر أصنام الجاهلیة، تهران، بنیاد حکمت اسلامی صدرا، ۱۳۸۱.
۷۳. مجموعه الرسائل التسعة، تصحیح سید جلال‌الدین آشتیانی، قم، مکتبه المصطفوی، چاپ اول، ۱۳۰۲ ق.
۷۴. مجموعه رسائل فلسفی، تصحیح ناجی اصفهانی، تهران، حکمت، ۱۴۲۰ ق.

۷۵.، *مفاتیح الغیب*، حواشی علی نوری، انتشارات وزارت فرهنگ و آموزش عالی، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، ۱۳۶۳.
۷۶. طالبی، محمدحسین، طالبی، علی، بررسی تطبیقی نظریه‌های موجه ساز حقوق بشر در غرب و اسلام، *حقوق اسلامی*، ش ۳۲، سال نهم، بهار ۱۳۹۱.
۷۷. طباطبایی، سید محمدحسین، *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۳۷۱.
۷۸.، *ترجمه تفسیر المیزان*، قم، دفتر انتشارات اسلامی، وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۴.
۷۹.، *تعالیم اسلام*، محقق: هادی خسروشاهی، قم، موسسه بوستان کتاب، چاپ پنجم، ۱۳۸۷.
۸۰. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، *آزادی‌های عمومی و حقوق بشر*، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۱۳۸۹.
۸۱. طبرسی، فضل بن حسن، *ترجمه مجمع‌البیان فی تفسیر القرآن*، تحقیق رضا ستوده، انتشارات فراهانی، تهران، چاپ اول، ۱۳۶۰.
۸۲. عباس زاده جهرمی، محمد و فیاضی، غلامرضا، بساطت وجود در حکمت متعالیه و مشاء، *حکمت/اسراء*، سال ششم، ش ۴، پیاپی ۲۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۳، ص ۲۶-۵.
۸۳. عمید زنجانی، عباسعلی، حقوق بشر اسلامی و کرامت ذاتی انسان در اسلام، *فصلنامه حقوق*، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ش ۴، زمستان ۱۳۸۶، ص ۱۸۹-۱۶۱.

۸۴. مبانی حقوق بشر در اسلام و دنیای معاصر، تهران، مجد، ۱۳۸۸.
۸۵. عوده، عبدالقادر، *التشريع الجنائي الإسلامي مقارناً بالقانون الوضعي*، بيروت، دار الكاتب العربي، ۱۴۰۵ ق.
۸۶. غروی، محمدحسین، *حاشیه بر مکاسب*، قم، بصیرتی، بی تا.
۸۷. فرج، توفیق حسن، *المدخل للعلوم القانونية*، بيروت، الدار الجامعية، چاپ اول، ۱۹۸۸ م.
۸۸. فلسفی، هدایت الله، تدوین و اعتلای حقوق بشر در جامعه بین‌المللی، *مجله تحقیقات حقوقی*، دانشگاه شهید بهشتی، ش ۱۶ و ۱۷، پاییز ۱۳۷۴.
۸۹. فیاض لاهیجی، *گوهر مراد*، مقدمه از زین‌العابدین قربانی، تهران، سایه، ۱۳۸۳.
۹۰. فیروزآبادی، محمد بن یعقوب، *القاموس المحيط*، بيروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول، ۱۴۱۵ ق.
۹۱. فیومی، احمد بن محمد، *المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعی*، قم، دار الهجرة، چاپ دوم، ۱۴۱۴ ق.
۹۲. قاسم زاده، قاسم، *حقوق اساسی*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ ششم، ۱۳۳۴.
۹۳. قرشی، علی‌اکبر، *قاموس قرآن*، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.
۹۴. قریب، محمد، *فرهنگ لغات قرآن*، بی‌جا، بنیاد، ۱۳۶۶.
۹۵. قیصری، داود بن محمود، *شرح فصوص الحکم ابن عربی*، به کوشش جلال‌الدین آشتیانی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۵.

۹۶. کاپلستون، فردریک، *تاریخ فلسفه*، ترجمه غلامرضا اعوانی، ج ۴، سروش، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۰.
۹۷.، *فیلسوفان انگلیسی از هابز تا هیوم*، ترجمه امیر جلال‌الدین اعلم، تهران، سروش، ۱۳۶۲.
۹۸. کاتوزیان، ناصر، *فلسفه حقوق*، ج ۱، تهران، شرکت سهامی انتشار، چاپ اول، ۱۳۷۷.
۹۹.، *مقدمه علم حقوق*، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۵.
۱۰۰. کلینی، محمد بن یعقوب، *تحفه الأولیاء (ترجمه أصول کافی)*، ج ۴، قم، موسسه علمی و فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۸.
۱۰۱. گروه نویسندگان، *حقوق بشر از دیدگاه اسلام، آراء دانشمندان ایرانی*، (نقد و بررسی اعلامیه قاهره در مورد حقوق بشر در اسلام، مهرپور، حسین) تهران، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی، الهدی، ۱۳۷۹.
۱۰۲. لاهیجی، عبدالرزاق بن علی، *گوهر مراد*، مترجم: زین‌العابدین قربانی لاهیجی و جعفر پژوم، سایه، ۱۳۸۳.
۱۰۳. لنگرودی، محمدجعفر، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، تهران، کتابخانه گنج دانش، ۱۳۷۸.
۱۰۴. مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، *بحارالانوار*، ج ۷۱، تحقیق جمعی از محققان، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.
۱۰۵. محقق داماد، سید مصطفی، *اجتهاد بر محور عدالت و کرامت بشری، فصلنامه تحقیقات حقوقی*، ش ۵۶، ۱۳۹۰، ص ۴۰-۷.

۱۰۶. پاسخ حکمت متعالیه به مسائل حقوق بشر معاصر، در کتاب:
حکمت متعالیه و انسان، مجموعه مقالات همایش اول خرداد ۱۳۸۶، تهران، بنیاد حکمت
اسلامی صدرا، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۱۰۷. مسعودی، جهانگیر، یزدان بخش، علی اصغر، حاکم مدینه فاضله صدرالمتألهین در قیاس با
ولی فقیه امام خمینی (ره)، **رهیافت انقلاب اسلامی**، س ۸، ش ۲۷، تابستان ۱۳۹۳، ص ۶۰-
۴۳.
۱۰۸. مصباح یزدی، محمدتقی، **انسان شناسی در قرآن**، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام
خمینی (ره)، ۱۳۸۶.
۱۰۹. **حقوق و سیاست در قرآن**، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی
امام خمینی (ره)، ۱۳۷۷.
۱۱۰. معارف قرآن (خداشناسی، کیهان شناسی، انسان شناسی)،
انتشارات موسسه امام خمینی، چاپ سوم، ۱۳۸۰.
۱۱۱. **نظریه حقوقی اسلام**، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام
خمینی (ره)، چاپ دوم، ۱۳۸۰.
۱۱۲. مطهری، مرتضی، **مجموعه آثار استاد شهید مطهری**، ج ۲ (جهان بینی توحیدی)،
قم. صدرا، ۱۳۷۶.
۱۱۳. **مجموعه آثار استاد شهید مطهری**، ج ۳ (نبرد حق و باطل، فطرت،
توحید)، قم. صدرا، ۱۳۷۶.
۱۱۴. **مجموعه آثار استاد شهید مطهری**، ج ۴ (بیست گفتار)، قم. صدرا،
۱۳۷۶.

۱۱۵.، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۱۹ (نظام حقوق زن در اسلام)، قم. صدرا، ۱۳۷۹.
۱۱۶.، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۰ (نظری به نظام اقتصادی اسلام)، قم. صدرا، ۱۳۸۰.
۱۱۷.، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۱ (اسلام و نیازهای زمان)، قم. صدرا، ۱۳۸۱.
۱۱۸.، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۲ (فلسفه اخلاق)، قم. صدرا، ۱۳۸۱.
۱۱۹.، مقالات فلسفی، چاپ چهاردهم، انتشارات صدرا، تهران، ۱۳۹۰.
۱۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الاسلامیه، چاپ سی و دوم، ۱۳۷۴.
۱۲۱. منصور، جهانگیر، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دیدار، چاپ صد و بیست و چهار، ۱۳۹۵.
۱۲۲. موحد، محمدعلی، در هوای حق و عدالت (از حقوق طبیعی تا حقوق بشر)، تهران، نشر کارنامه، ۱۳۸۱.
۱۲۳. موسی زاده، ابراهیم زاده، بررسی حقوق انسان از دو دیدگاه غرب و اسلام (رابطه حق و تکلیف در اندیشه حقوقی اسلام)، حکومت اسلامی، س ۱۶، ش ۴، زمستان ۱۳۹۰، ص ۵۰-۳۳.
۱۲۴. مومنی، مصطفی و جوارشکیان، عباس، قاعده بسیط الحقیقه و کاربردهای آن در حکمت متعالیه، خردنامه صدرا، ش ۷۲، تابستان ۱۳۹۲، ص ۳۱-۴۶.

۱۲۵. میر محمدی، سید مصطفی، آزادی بیان در آموزه‌های دینی و حقوق بشر، *فصلنامه رواق اندیشه*، ش ۴۴، ۱۳۸۸، ص ۹۴-۱۱۳.

۱۲۶. ولمن، کارل، *مبانی نظری حقوق بشر*، مجموعه مقالات، قم، دانشگاه مفید، ۱۳۸۴.

۱۲۷. ویکس، ریموند، *فلسفه‌ی حقوق از حقوق طبیعی تا پسامدرنیسم*، ترجمه فاطمه آبیاری، تهران، رخ داد نو، ۱۳۸۸.

۱۲۸. هابز، توماس، *لویاتان*، ترجمه حسین بشیریه، تهران، نشر نی، ۱۳۸۰.

۱۲۹. یشربی، سید یحیی، فطری بودن دین از دیدگاه معرفت‌شناسی، *حوزه و دانشگاه*، مسلسل ۹، ۱۳۷۵، ص ۱۱۰.

۱۳۰. یوسفی محمدتقی، «رابطه نفس و بدن در نگاه ملاصدرا»، *فصلنامه معرفت فلسفی*، سال ۹، ش ۲، ۱۳۹۰، ص ۱۸۰ - ۱۴۷.

131. campbell, Tom, 2006, *rights: A Critical introduction*, London and NewYork: Routledge.

132. Chalofsky, Neal, 2007, The seminal foundation of the discipline of HRD: People, learning, and organizations, *Human Resource Development Quarterly* Vol 18, Issue 3, pages 431-442

133. Della Summers, 2003. *Longman Basic Dictionary of American English*, Lonman.

134. https://en.wikipedia.org/wiki/Encyclop%C3%A6dia_Britannica

135. Donnily, Jack. *Universal Human Rights in Theory and Practice*. London, Cornell University Press, 1989.

136. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html> (2017, 4 7).United Nations ازبایابی

137. <http://www.unic-ir.org/p2unic.php?pg=1004> (2017, 4, 7).

بازیابی از سایت مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد-تهران

138. Liold, Dennis, *Introduction to Jurisprudence «with selected texts»*, London, Stevens and sons, 1965.

139. Martin, Jean, 2011, human dignity: several interpretations with different consequences, *Romanian journal of bioethics*, Vol. 9, No. 1.

140- Plato, 1997. “*Morality and Religion*”, in *Philosophy of Religion: An Anthology*, Louis P. Pojman (ed).

141. Rawls, John, 1971, *A theory of Justice*, Cambridge University Press.

142. Sensen, Oliver, 2011, Human dignity in historical perspective: The contemporary and traditional paradigms, *European Journal of Political Theory* 10(1) 71–91.

